

ЕФЕКТИВНІСТЬ ДЕРЖАВНОГО ЗАПОЗИЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП, 2003, вип. 9, с. 45–47

Залучення додаткових коштів за допомогою державного запозичення зумовлює формування і накопичення державного боргу. Взяті у борг грошові кошти надходять у розпорядження держави і перетворюються в її додаткові фінансові ресурси. Такі ресурси, як правило, спрямовуються на фінансування невідкладних завдань соціально-економічного розвитку, покриття дефіциту державного бюджету, підтримку платіжного балансу та грошової одиниці держави тощо.

Факт існування державного боргу не дає уявлення про реальний фінансово-економічний стан держави. Зростання державного боргу — складне явище, обумовлене низкою чинників, що в умовах окремої держави може мати свою специфіку. Проблема тягаря державного боргу, крім зростання податків, у майбутньому пов'язана з “ефектом витіснення”. Проблеми “ефекту витіснення” полягають не тільки в тому, що держава непродуктивно використовує запозичені кошти, а й у тому, що внаслідок зростання обсягів державних запозичень зростає попит на фінансові ресурси.

При незмінному податковому тягарі залучені кошти використовуються для виробничих капіталовкладень держави. Питання тягаря майбутніх поколінь залежить від ефективності використання залучених коштів:

$$E = \frac{P}{D},$$

де E — ефективність; P — доходи від запозичених коштів; D — обсяги залучених кредитних ресурсів.

За умов спрямування коштів на фінансування бюджетного дефіциту, виплат соціальних платежів і фінансування невиробничих витрат з боргових зобов'язань держави формується “фінансова піраміда”. Динаміка надходжень від державних

запозичень і витрат коштів щодо обслуговування державного боргу України в 1998–2000 рр. та крах “фінансової піраміди” у 1998 р. свідчать про неефективність державних запозичень на внутрішньому фінансовому ринку, низький рівень управління державним боргом і про формування прямої залежності соціально-економічного розвитку країни від надходження коштів національних та іноземних кредиторів.

Ефективне використання зовнішніх запозичень для фінансування капітальних вкладень стимулює економічний прогрес. Зовнішні запозичення повинні продуктивно використовуватися і спрямовуватися на розширення виробничих потужностей, що створить можливості для зростання обсягів експорту продукції, забезпечення майбутнього фінансування процентних і амортизаційних виплат за зовнішнім державним боргом.

Стрімке накопичення державного боргу та реструктуризація зовнішнього державного боргу у 2000–2001 рр. дозволили уникнути дефолту, знизити пікові навантаження, пов'язані з погашенням основного боргу та сплати відсотків за борговими зобов'язаннями, за рахунок зміни кредитних умов, термінів кредитування та відсоткових ставок за користування кредитними ресурсами. Сума основного боргу після його реструктуризації зменшилася на 152056,5 тис. дол., але одночасно зросли додаткові витрати державного бюджету внаслідок проведення реструктуризації 2000 р. на 612863,3 тис. дол. за рахунок збільшення витрат з обслуговування боргу, фінансування витрат на проведення реструктуризації [1].

Значну роль у формуванні внутрішнього і зовнішнього державних боргів країни відіграють гарантовані позики. Недостатній рівень моніторин-

гу, контролю за ефективністю використання коштів за гарантованими позиками, відсутність загальнодержавної програми фінансування господарюючих суб'єктів-резидентів коштами, запозиченими зі світового фінансового ринку, слабка відпрацьованість системи повернення коштів кредиторам призвели до необхідності здійснення виплат за гарантованими позиками за рахунок коштів державного бюджету та зростання обсягів простроченої заборгованості перед бюджетом у зв'язку з виконанням урядом гарантійних зобов'язань перед іноземними кредиторами.

Удосконалення нормативно-правової бази суттєво поліпшило процедуру відшкодування коштів Державному бюджету, але фактичні дані свідчать, що вона й зараз є недосконалою. Так, з 1996 по 1 липня 2001 р. прострочена перед бюджетом заборгованість за кредитами, залученими під державні гарантії, зросла майже у 7,4 раза, або більше ніж на 1693,8 млн дол. На початок 2001 р. вона досягла максимального значення — 20360 млн дол.

У 2001–2002 рр. вжиття заходів щодо стягнення із суб'єктів господарювання заборгованості перед державним бюджетом дозволило скоротити її до 1421,5 млн дол. на 1 липня 2002 р.

Під час розгляду кредитних проектів українська сторона має враховувати специфіку отримання позикових коштів від різних кредиторів. Наприклад, отримання кредитних ресурсів від МВФ вимагає вжиття економічних і реформаційних заходів, що не завжди відповідає національним, історичним особливостям і сучасним можливостям держави; тому інакше, як втручання МВФ у внутрішні справи країни, назвати це неможливо.

МБРР надає позики за умов звільнення від оподаткування всіх операцій, що здійснюються в рамках позик цієї організації. Відсутність відповідного законодавства затримувала впровадження проектів, призводила до необхідності фінансування додаткових витрат. Тому відсутність коштів на сплату податку на додану вартість у “ДніпроГідро-Енерго” за проектом “Реабілітація гідроелектростанцій та контролю у системі” призвела до “заморожування” необхідного обладнання на складах митниці і необхідності сплати 40 тис. грн за його зберігання.

Взагалі за позиками МБРР через невиконання передбачених угодами умов анульовано інвестиційних кредитних ресурсів на 269,6 млн дол., або 30 % загальної суми всіх позик [2].

Причиною низької ефективності використання іноземних кредитних проектів є також часовий розрив між термінами підписання угоди до набуття нею чинності. Це зумовлено наявністю як

складних процедур, визначених МБРР, так і суттєвими недоліками в організації виконання проектів. А це, у свою чергу, призводить до додаткових витрат, оскільки нарахування комісійних за резервування позикових коштів здійснюється вже через 60 днів після підписання кредитних угод.

Відсутність можливостей для виконання взятих кредитних зобов'язань і неефективність державних запозичень спричиняє, по-перше, фактичне недофінансування кредитного проекту; по-друге, необхідність укладання нових кредитних проектів як для фінансування програм, під які вже уклалися кредитні угоди, так і для обслуговування раніше укладених кредитних проектів; по-третє, значні розміри витрат, що необхідно профінансувати, несвоєчасне перерахування коштів, падіння внаслідок невиконання зобов'язань кредитного рейтингу України змушують укладати нові кредитні угоди на ще більше невигідних умовах, ніж раніше.

Неефективне функціонування системи управління державним боргом призводить до неможливості виконання державою взятих на себе зобов'язань (дефолту). Перевищення критичних рівнів показників боргового навантаження у 1998–2000 рр. свідчить про складність економічної ситуації в країні, можливість дефолту. Перед системою управління державним боргом постає завдання щодо моніторингу та контролю за показниками боргового стану і недопущення досягнення ними критичних меж.

Для вдосконалення системи управління державним боргом і підвищення рівня ефективності використання зазначених коштів важливим чинником повинен стати жорсткий контроль. Контроль має відбуватись на всіх етапах формування та обслуговування державного боргу: під час планування, прогнозування, здійснення державних запозичень і перевірки ефективності їх використання; при визначенні доцільності запозичення коштів як для фінансування державних програм, так і для фінансування витрат господарських суб'єктів-резидентів при наданні державних гарантій.

Література

1. *Аналіз стану реструктуризації державних зовнішніх боргових зобов'язань*: Матер. колегії Рахункової палати від 27 лютого 2001 р. — К.: Рахункова палата України, 2001. — Вип. 8.
2. *Барановський О.* Державний борг України в системі економічної безпеки // Вісн. НБУ. — 1997. — № 4.
3. *Іваненко Ю.* Кредити Світового банку Україні та ефективність їхнього використання // Банківська справа. — 2001. — № 2.

4. Климко Г. Н., Матвієнко А. С. Проблема ефективності використання іноземних кредитів у економіці України // Фінанси України. — 1997. — № 2.

5. Кучер Г. В. Управління державним боргом та економічна безпека України // Актуальні проблеми міжна-

родних відносин: Зб. наук. пр. — К.: ВПЦ "Київський університет", Ін-т міжнар. відносин, 2001. — Вип. 26.

6. Лютий І. О. Державний борг і ефективність використання державного кредиту // Фінанси України. — 1999. — № 9.